

VARIETAS GENTIUM – COMMUNIS LATINITAS.

A XIII. NEOLATIN VILÁKGONGRESSZUS SZEGEDI ELŐADÁSAI

Szerkesztette Szörényi László, Lázár István Dávid, Szeged, JATEPress, 2008, 168 l.
(Szövegek és tanulmányok a neolatin filológia köréből, I, Tanulmányok).

A Nemzetközi Neolatin Társaság (International Association for Neo-Latin Studies, IANLS) 2006. augusztus 6–12. között rendezte XIII. világkongresszusát budapesti és szegedi helyszíneken. December 18–19-én a szegedi egyetem adott otthont annak az „utókonferenciának”, ahol a magyar résztvevők magyarul mondták el, amivel a nemzetközi rendezvényen idegen nyelven szerepeltek. Az ismertető kötet a szegedi résztvevők előadásait tartalmazza, csaknem hiánytalanul. Az ebben nem szereplő dolgozatokról és azok fellelhetőségéről a szerkesztői bevezető tájékoztat. (Itt említem a nem szegedi tanulmányokat tartalmazó kiadványokat: *Classica – mediaevalia – neolatina I–II*, ediderunt Ladislaus HAVAS et Emericus TEGYEY, Debrecen, DE BTK Klasszika-filológiai Tanács–Societas Neolatina Hungarica Sectio Debreceniensis, 2006–2007.)

A szegedi összeállítás a neolatin kutatások eredményeit összefoglaló tanulmányok mellett számos tudománytörténeti dokumentumot tartalmaz: ilyenek a részben a kongresszuson, részben más kapcsolódó alkalommal elmondott köszöntők, beszámolók. Ugyancsak tudománytörténeti adalék a szegedi zárónap programja. Érdekes forrásközlés Szepesi Imre latin nyelvű ódája, amelyet 1865-ben írt a Magyar Tudományos Akadémia palotájának felavatására.

A kötetben összesen tizenöt tanulmány olvasható a tágabb értelemben vett „szegediektől”. Az egyetem fő- vagy részfoglalkozású oktatói mellett ugyanis helyet kaptak azok a kollégák is, akiket munkahelyük ugyan más városokhoz köt, de a szegedi neolatin doktoriskolában készülnek a tudományos fokozat megszerzésére. A tanulmányok a kötetben nagyjából tárgyak időrendjében követik egymást. Az ismertetés során azonban nem ebben a sorrendben haladok, hanem más szempontok alapján sorolom három csoportba az anyagot.

1. A dolgozatok kisebb része az európai latinság különféle területeihez kapcsolódik, magyar vonatkozások nélkül.

Lengyel Réka Petrarca *De remediis utriusque fortunae* (1366?) című erkölcsfilozófiai művének dialogikus jellegét elemzi. Meglátása szerint a szereplők által képviselt két különböző nézőpont a szerző belső konfliktusait jeleníti meg, ezért tekinthető a mű ellentmondásos párbeszédnek: a szereplők „noha egymással, de nem egymáshoz beszélnek, jobban mondván elbeszélnek egymás mellett.” Enea Silvio Piccolomini *De Europa* (1458) című munkájában olvasható Ingo herceg lakomájának parabolisztikus története. Nótári Tamás azt keresi, hogyan került az epizód főhőse a 9. századi forrásból Piccolomini művébe, és alakja a hagyományozódás

során milyen változásokon ment keresztül. Rábai Krisztina 15–16. századi források alapján vizsgálja, hogyan vélekedtek a korban az akkortájt elterjedő „Morbus Gallicusról”, azaz a szifiliszről: mit gondoltak eredetéről, jellemző tüneteiről és kezeléséről. Marco Girolamo Vida *Christiasát* (1535) Szendrényi Marietta hasonlítja össze Milton *Elveszett paradicsomával* (1667–1674). Részletes példait a te-remtéstörténet feldolgozásaiból veszi.

2. A magyarországi latinsághoz közelí-tenek azok a tanulmányok, amelyek ma-gyar vonatkozású munkák forráshasználá-tát vagy az idegen anyag hazai recepcióját állítják a középpontba.

Az antik hadvezér- és hőroszportrék elemei megjelennek Petrus Ransanus *De Ioanne Corvino* (1456 előtt) című munká-jában és Elias Corvinus Hunyadi Jánosról szóló kiséposzában (1571 után). Ezekre Galántai Erzsébet hoz példákat. Máté Ágnes Petrarca már említett erkölcsfilozó-fiai értekezésének 18. századi magyaror-szági változatait mutatja be. A szemelvé-nyes kiadások között öt latin nyomtatvány mellett két részleges magyar fordítást is-mertet, László Pál és egy ismeretlen ma-gyar nemes munkáját. A teljes szöveg is megjelent latinul is, magyarul is, az utóbbi Székely László fordításában, 1762-ben.

3. A magyarországi latinság szempont-jából különösen érdekesek a hazai szerzők munkásságához kapcsolódó dolgozatok. Ezek közül több is érinti a történeti iro-dalmat.

A legrégebbre Ábrahám Ádám tekint vissza: a hazai forrásokban megjelenő Attila-kép alakulását vizsgálja a több-kevesebb bizonyossággal kikövetkeztethe-tő 11. századi ősgestától Oláh Miklósig (1537). Az összevetés az egyetemes histo-

riográfiával rávilágít a téma európai össze-függéseire. Brodarics István életrajzához Kasza Péter járul hozzá értékes adalékkal: Pinus Tolosanus Beroaldo-életrajzában ta-lál bizonyítékot arra, hogy Brodarics nem-csak Padovában, hanem Bolognában is tanult az 1500-as évek elején.

Néhány évtizede került elő Baranyai Decsi János Báthory Zsigmondhoz intézett *Oratiója* (1598), amelyben a török elleni harcra buzdít. Tar Ibolya a beszéd megírá-sának indítékairól, forrásairól értekezik; az utóbbiak között különösen fontosnak ítéli Busbecq hasonló tárgyú *Exclamatióját*. Szabados György a 17. századi „külhoni” történetírókat veszi sorra: azokat a Nyu-gat-Európában dolgozó magyar szerzőket, akik az őket körülvevő közegben sajátítot-ták el a kritikai módszer alapjait. Bennük látja „a megújulás kútfőit”, azaz a 18. században felvirágzó kritikai történetírás legfontosabb előzményeit.

A tanulmánykötetben a historiográfia mellett előkerül a nyelvtudomány-történet is. Bél Mátyás a hun-székely rovásírásról szóló fejtegetéseiben (1718) azt kívánta bizonyítani, hogy a magyar nyelv közvetle-nül az őshéberből származik. Komlóssy Gyöngyi bemutatja, hogy ennek során Bél nemcsak a magyar forrásokat tekintette át a Thuróczy-krónikától Tsétsi Jánosig, hanem számos külföldi szerző írástörténeti érteke-zését is, így elsőként vizsgálta a témát eu-rópai összefüggésekben. Az irodalom és a filológia felé mutat Dalloul Zaynab dolgo-zata, amely a Teleki-Kovácsnai-féle Janus Pannonius-kiadás (1784) műhelytitkaiba enged bepillantást. Bebizonyítja, hogy a munka érdemi részét Kovácsnai Sándor végezte. Néhány példával felhívja a figyel-met a Janus-kommentárok több kötetnyi ki-adatlan kéziratának jelentőségére.

Három tanulmány foglalkozik magyar szerzőknek olyan latin nyelvű munkáival, amelyek a szorosabb értelemben vett irodalomtörténetre tartoznak. Ezek a dolgozatok igen fontos alkotásokat fedeznek fel és mutatnak be röviden a magyarországi latinság olyan elhanyagolt műfajaiból, mint az eposz, a regény és az egyházi irodalom különféle területei.

Háportoni Forró Pál munkásságából az irodalomtörténet leginkább Curtius Rufus-fordítását tartja számon. E kötetben Lázár István Dávid Háportoni Forrónak a Jób csodálatra méltó tűrőképességéről szóló kiseposzát (1590) jellemzi. Utal rá, hogy ez a munka a főműnek tartott magyar Nagy Sándor-életrajz értékelésében is segíthet. A kiseposzban Jób alakjának középpontba állításával a politikai célzatosság éppúgy megmutatkozik, mint a korszak eszmévilágának hatása. A 16–17. század fordulójának magyarországi és erdélyi politikai viszonyai között ugyanis nem ártott felkészülni a váratlan csapásokra; ugyanakkor a címszereplő által kínált viselkedésminta összhangban állt a neo-sztoikus eszményekkel. Lázár meggyőzően tárja fel, hogyan válik Háportoni Forró keze alatt a bibliai szereplőből eposzi hős. Ez azért is különösen jelentős, mert a Jób-történet gazdag utóéletében eposzi feldolgozás az ismertetett munkán kívül nem fordul elő.

„Az első igazi magyar könyvsiker”, az *Etelka* legfontosabb előzménye Dugonics András korábbi munkája, az *Argonautica* (1778) című latin regény. Szörényi László nem kevesebbet állít, mint hogy „részletes tárgyalása nélkül a magyar regény tulajdonképpen feltárhatatlan”. Szörényi vázolja az *Argonautica* keletkezéstörténetét, majd a kéziratban maradt 1776-os előszó

nyomán ismerteti, hogyan vélekedett forrásairól maga Dugonics. Homérosz és Vergilius után részletesebben esik szó John Barclay *Argenis*éről, kitérve világirodalmi hatására is. Fénelon *Telemachus*ával és Gyöngyösi István *Charicliá*-jával kapcsolatban ugyancsak kiviláglik, mit tartott belőlük fontosnak Dugonics. Mindezekből messzemenő következtetések vonhatók le nemcsak a szerző irodalmi és filozófiai nézeteit, hanem a regény és a prózaeposz műfaji problémáit illetően is.

Molnár Andrea az elsősorban a történettudomány művelőjeként számon tartott Katona István munkásságának irodalmi szempontból jelentős műfajait tekinti át. Ide sorolja „szenvédélyes hangú” politikai és teológiai vitáit, megemlíti ezek főbb témáit. Katona iskoladrámáira csak utalni tud, mivel azok elvesztek. Molnár ismerteti Katonának néhány életében megjelent ünnepi beszédét; felhívja a figyelmet a jezsuita történetírói hagyomány értékrendjére, nemkülönben a barokk próza stílusjegyeire. A lelkiségi irodalom kutatása számára különösen érdekes lehet Katona István posztumusz elmélkedésgyűjteménye (1813). A munka három elmélkedéssorozatot tartalmaz, a jezsuita lelkigyakorlatok szellemében. A szövegek több évtized tapasztalatából táplálkoznak, valószínűleg el is hangozhattak különféle meditációk alkalmával. A latin egyházi irodalom legnagyobb része hamar feledésbe merült; Katona elmélkedéseinek egy részét azonban 1855-ben magyarra fordítva kiadták.

Áttekintve a kötet tanulmányait láthatjuk, hogy a konferencia címében és a szegedi kiadvány címlapján szereplő „varietas” mind az időhatárok tágasságában, mind a tematika változatosságában megmutatkozik. A tárgyalt munkák – messze

megelőzve a neolatin irodalom hagyományos kezdő korszakhatárát, az 1300-as évet – az antik előképektől a 19. századig terjednek. Az érintett területek az orvostudomány és a nyelvtudomány történetétől a historiográfián át a szorosabb értelemben vett neolatin filológia és irodalom számos fontos mozzanatát is felölelik. A „varietas gentium” e kötet esetében alkalmazható egyes számban is mint „varietas gentis Szegediensis”, azaz hivatalos fordításban „a szegedi nemzet” képviselőinek sokfélesége.

A híres néprajzi monográfia kölcsönvett címe a kötet szereplőinek, a „tágabb érte-

lemben vett” szegedieknek további jellemzőire is utal. A szerző, Bálint Sándor megvilágítja a kifejezés kettős jelentését: „Sajátos helyi szóhasználatban a szegedi nemzet jelenti egyfelől a törzsökös szegedi népet (a szegedi nemzet szeret dógozni), másrészt pedig a hozzá való tartozást (én szegedi nemzet vagyok).” Majd ezt is hozzáfűzi: „Ez utóbbi némi önérzettel mondódik.” Az ismertetett neolatin kötet tanulmányainak alapján ez teljes mértékben indokolt.

Bartók István

WIX GYÖRGYNÉ: RÉGI MAGYARORSZÁGI SZERZŐK (RMSZ), I, A KEZDETEKTŐL 1700-IG

Szerkesztette és befeste P. Vásárhelyi Judit, a szerkesztő munkatársai Kis Elemérné és Kovács Zsuzsanna, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2008, 1036 l.

A *Régi magyarországi szerzők* című összeállítás könyvtári alapkötet. Mindezt – megelőzve az érdemi ismertetést és az esetleges bírálatot – azért tartjuk szükségesnek leszögezni, mert ismeretes a műnek egy közel húsz éve megjelent előzménye is. Az akkor, hangsúlyozottan kézirat gyanánt megjelent és a szerzők által is továbbfejlesztendőnek ítélt első változat azonban olyan súlyos szavakkal kapott kritikát, hogy, jóllehet a könyv azóta már szinte alig használatos, az internetes keresésben mégis a következő mondatok olvashatók róla: „Átkötések nélkül is (lapkihullások útján) megsemmisült az általam látott néhány példány a következő, nem túl régi könyvből: *Régi magyarországi szerzők*, összeállította PINTÉR Gábor, Bp., OSZK, 1989. Ennek a kiadványnak azonban az elképesztően sok adatbeli hiba a fő baja. Nyilvánvaló, hogy a kéziratot soha rendes,

könyvkiadóbeli szerkesztő nem látta” (HORVÁTH Iván, *A két Neumann-könyvtár*, <http://magyar-irodalom.elte.hu/babel/2420.htm>). Most, miután kézben tarthatjuk az új szerkesztők által „hasznos segédeszköznek” nevezett kiadványt, úgy gondoljuk, első dicsérő mondatunkkal „kiüthetjük” a keresőből a negatív bírálatot és felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy a *Régi magyarországi szerzők* I. kötete könyvtári alapkötet.

A kiadvány az Országos Széchényi Könyvtár *Régi magyarországi nyomtatványok* szerkesztőségében készült, a korábbi kéziratot és a mostani kötetet is Borsa Gedeon neve kapcsolja egybe. Húsz évvel ezelőtt Borsa Gedeon írta a bevezetőt, most ő lektorálta a munkát, igényessége, szakmai tapasztalata kitörölhetetlenül rajta hagyja lenyomatát a vaskos kötetben. A kiadvány szerzőjének neve sajnos a címla-